

Leeft het socialisme op in Latijns-Amerika?

door Peter Gelauff

De verkiezing in oktober 2004 van de kandidaat van het linkse Frente Amplio, Tabaré Vázquez, tot president van Uruguay inspireerde journalist Cees Zoon tot een column in *de Volkskrant* onder de kop 'Het socialisme leeft op in Latijns-amerika'. Tijd voor een onderzoek.

Het zijn barre tijden voor links. Na de *boom* van de aandeelhouderseconomie van het laatste decennium van de vorige eeuw mag de economie in een dipje zijn geraakt, het neoliberalisme zet haar opmars onverdroten voort. In de enig overgebleven wereldmacht is de zetbaas van de vrije markt, George W., opnieuw voor vier jaar tot president gekozen. De nieuwe Europese Commissie doet haar uiterste best alle hindernissen voor het vrije spel van de marktkrachten nog verder uit de weg te ruimen. Alleen zó kan, volgens de ware marktaanbidders, de stagnatie in de economische groei worden doorbroken en kunnen er zonniger tijden aanbreken voor arm en rijk wereldwijd.

Intussen heeft links het nakijken. Traditionele geloofsartikelen van de 'linkse gemeente' als staatsinterventie, nationalisatie of nog erger planeconomie zijn in de ban. De linkse ideologische veren zijn afgeschud en overal ter wereld is links naarstig op zoek naar haar rol in een door de markteconomie beheerste samenleving. Maar wat blijkt? Electoraal rukt links in Latijns-amerika op, de ene verkiezing na de andere wordt gewonnen door socialistische kandidaten en niet in de minste landen. De oud-vakbondsman Lula in Brazilië, de links-peronist Kirchner in Argentinië, de voormalige Allende-adept Lagos in Chili, de 'revolutionaire' generaals Gutièrrez in Ecuador en Chávez in Venezuela en in oktober 2004 de kandidaat van het Breed Front Tabaré Vázquez in Uruguay. Als dat geen klinkend antwoord van links is op het doorgeslagen wildwest kapitalisme dat zich onder de autoritaire regimes van de jaren zeventig en tachtig stevig verankerd had in Latijns-amerika!

Volgens de Mexicaanse sociologe Beatriz Stolowicz ligt dat toch een tikje genuanceerder. In haar essay *The Latin American Left. Between Governability and Change* constateert zij dat de opmars van links, zowel op landelijk als op gemeentelijk niveau, nog niet betekent dat rechts in de verdrukking is geraakt en dat er hoop gloort voor de meer dan 225 miljoen armen - meer dan de helft van de bevolking - van Latijns-amerika. Voor werkelijke verandering is er namelijk meer nodig dan 'links aan de macht'. Daarvoor is een strategisch bondgenootschap nodig tussen de linkse politieke partijen en de volksbewegingen en protestorganisaties, die de laatste jaren zo prominent van zich doen spreken. Die in staat zijn regeringen naar huis te sturen, privatiseringen ongedaan te maken, de aanslag op natuurlijke reservaten te voorkomen - om maar een paar wapenfeiten te noemen - én die van de democratisch gekozen politici eisen dat ze de vooruitgang brengen die ze beloofden. Dat ze een einde maken aan de systematische uitbuiting, aan de marginalisering van steeds grotere groepen in de samenleving en aan de plundering van de nationale rijkdommen door vooral buitenlandse multinationale ondernemingen.

En daar wringt hem, in de analyse van Stolowicz, nou juist de schoen. Na de val van de militaire dictaturen heeft zich in praktisch alle landen weliswaar de vertegenwoordigende democratie geïnstalleerd, maar een vorm van democratie die aan handen en voeten gebonden is aan één, onaantastbaar economisch systeem: dat van de vrije markt. Nationale wetten en internationale verdragen, die de

militaire regimes achterlieten, hebben het primaat van de economie verankerd bóven de ideologische verschillen van opvatting over de inrichting van de samenleving. Deze 'liberale democratie' heeft de politieke partijen een sterk gereduceerd speelveld overgelaten: partijen mogen debatteren over de regels van het spel, maar niet over het spel zelf. Een andere maatschappij-inrichting die ook een andere benadering van de economie met zich mee zou brengen, is niet aan de orde! Voorstellen die het economische model ter discussie stellen, heten nu een gevaar voor de democratie. Zo kon het gebeuren dat de liberale vrijemarkteconomie weliswaar onder autoritaire regeringen vaste voet heeft gekregen op Latijns-amerikaanse bodem, maar dat het zich versterkt en verdiept heeft onder de daaropvolgende democratische regeringen. Ondanks de toegenomen regeringsdeelname van links. Meer dan 60 procent van de bevolking leeft in armoede (dat wil zeggen van minder dan 2 dollar per dag) en de helft daarvan zelfs in extreme armoede (minder dan 1 dollar per dag). De 40 procent armsten moeten het doen met 15 procent van de nationale inkomsten, terwijl de 10 procent rijksten daarvan 40 procent consumeren. Gestoken in het dwangbuis van de liberale markteconomie hebben ook linkse regeringen geen enkele ruimte om daar fundamenteel iets aan te doen. Tussen 1992 en 2001 moest gezamenlijk 1,2 miljard dollar aan schuldendienst aan de rijke landen worden afgelost, voor iedere dollar ontwikkelingshulp moest 6 dollar schuldaflossing worden terugbetaald. En dat allemaal om niet door de internationale markt, waar de nationale economieën zich met huid en haar aan hadden uitgeleverd, afgestraft te worden.

Aan deze situatie zal weinig veranderen, tenzij de linkse partijen in staat zijn deelname aan de macht van de volksorganisaties en protestbewegingen te bevorderen, met andere woorden de democratische participatie van beneden naar boven vorm en inhoud te geven. En dat vergt binnen de linkse partijen een ander concept van de samenleving, andere strategieën om die samenleving vorm te geven, kortom een links politiek project dat weer durft te dromen van een solidaire en eerlijke maatschappij, en van de allianties die daarvoor nodig zijn. 'De noodzakelijke politieke condities kunnen alleen opgebouwd worden door georganiseerde en geactiveerde samenlevingen,' aldus Stolowicz. Rechts is er alles aan gelegen links de kastanjes uit het vuur te laten halen. Links kan alleen de speelruimte van de democratie vergroten door lokale of sectorale vormen van directe democratie te ondersteunen, aan te moedigen, er allianties mee aan te gaan om zich daarmee al doende te ontworstelen aan de houdgreep van de vrije markt. De linkse partijen zullen wel moeten, want de kiezer vraagt om resultaat. Rechts mag dan electoraal in de verdediging zijn, qua economische structuur heeft zij de touwtjes in handen en zal ervoor zorgen dat links haar beloftes niet waar kan maken. Zolang dat zo blijft, is 'de opmars van het socialisme in Latijns-amerika' niets dan schone schijn.

uit: Roodkoper, 10e jaargang, nummer 2 – juli 2005